

BADIIY KULOLCHILIKNING TARIXIY RIVOJLANISHI VA TARAQQIYOTI

Berdiyev Navro'z Odiljon o'g'li
Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti
Tasviriy San'at va amaliy bezak san'at Yo'nalishi
II-bosqich magistranti

Abduxamidov Quvonchbek Yangiboy o'g'li
Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti
Tasviriy San'at va amaliy bezak san'at Yo'nalishi
II-bosqich magistranti

Annotatsiya:

Xalq badiiy hunarmanchiliklari va amaliy san'atni yanada rivojlantirishni va kelib chiqishi hamda qisqacha tarixi rivojlanishni yangi texnika texnologiyalari

Kalit so'zlar: kulolchilik, bezak, loydan turli buyumlar, kulolchilik texnologiyalari, ko'zagar, koshinpaz.

Inson kulolchilik bilan neolit davridan shug'ullangan. Maxsus loydan buyumlar qo'lda yasalgan, quritib olovda qizdirilgan. Kulolchilikda ishlatiladigan tuproq jahonning hamma yerlarida mavjudligi deyarli hamma xalqlarda kulolchilikning keng tarqalishini taminlaydi. Kulolchilik bilan dastlab ayollar shug'ullangan, kulolchilik charxning paydo bo'lishi bilan erkaklar ham bu ishga jalb qilingan. Idishlar maxsus o'choq va xumdonlarda pishirilgan. Kulolchilikning sodd usullari Osiyoning tog'liq hududlarida yashovchi xalqlarda hozir ham mavjud . Neoleit davriga oid qarorgohlarning qazib topilgan qoldiqlari o'sha davrda idishlarning tagi uchli qilib tayyorlanganligini ko'rsatadi (idishlar yerga suqib qo'yilgan) Eneolit davrida Sharq mamlakatlarida Yunonistonda vafis sopol idishlar tayyorlash, sopolan me'morlikda foydalanish avj oladi.sirlash usullarikashf etilgach, kulolchilik buyumlarining badiiy qimmati osha bordi. Kulolchilik O'zbekiston tarixi va o'zbek xalqi hayotida alohida o'rin tutadi. Qadim zamonlardan beri kulollar eng obro'li odamlardan biri hisoblangan va o'z

biznesida ayniqsa muvaffaqiyatli bo'lganlar o'z vatanlari chegaralaridan tashqarida shuhrat qozonishgan.

Kulolchilik san'ati markazlari Rishton, G'ijduvon, Shaxrisabz, Xiva, Samarqand, Toshkent hisoblanadi. O'zbek kulollari ko'p asrlik an'analarni davom ettiribgina qolmay, kulolchilik maktablarini yaratish orqali ham rivojlantiradilar.

Shunday qilib, rishtonlik ustalarning kulolchilik buyumlari asosan ko'k-yashil, kobalt va Feruza tuslari bilan nozik va murakkab bezaklari, rangi bilan ajralib turadi.

G'ijduvonlik ustalar "kalami" uslubida ish olib borib, o'z mahsulotlarini tegishli bezaklar bilan bezaganlar: to'q jigarrang fonda bir necha qavat yashil, qalin sariq va ko'k hamda to'q qizil rangli bezaklar.

Shahrisabz kulollari o'z mahsulotlarini to'q qizil fonda sariq va qizil rangdagi katta bezaklar bilan bo'yashni afzal ko'rishadi. Agar siz shu kabi rang-barang, balki sir qoplamali mahsulotni uchratsangiz, demak, siz Shahrisabz kulolchilik maktabi filiallaridan birining vakillari ko'k sir ishlatadigan ob'ektini ko'rishingiz mumkin.

Samarqand maktabi katta dekorativ 6 va 8 terminal yulduzlari bilan bezatilgan, gul naqshlari bilan birlashtirilgan mahsulotlar bilan ajralib turadi.

Toshkent kulollari 2 turga bo'linadi: birinchisi eski turga yopishadi va yashil, sariq va jigarrang to'lqinli shakldagi bezaklarni afzal ko'rishadi. Ikkinchisi engil fonda kichik gulli bezakni qo'llaydi.

Farg'onada kulollar oq, qizil, yashil, sariq va boshqa ranglardan foydalanadi va fon rang-barang geometrik yoki gulli nuqta bezaklari bilan bo'yalgan.

Lekin kulolchilik ishlab chiqarishning eng qadimgi va yirik markazi Xorazm bo'lgan va shunday bo'lib qoladi. Mahalliy maktab ustalari mahsulotlarni quyuc yashil, Firuza, oq va ko'k rangdagi turli xil geometrik va gulli bezaklar bilan qoplashni afzal ko'rishadi.

Kulolchilik san'atining maxsus turi sirlangan bezaklar bilan qoplangan mahsulotlar hisoblanadi. Eng keng tarqalgan ko'p rangli plitkalar–ular binolarni bezashda keng qo'llanilgan. Arxitektura yodgorliklarining yarmidan ko'pi mukammal saqlanib qolgan mozaikalar va majolika bilan maqtanishlari mumkin, ular asrlar o'tib ham deyarli buzilmagan.

Chinniga ham alohida aytib o'tish kerak. Chinni ishlab chiqarish markazlari Farg'ona vodiysi, Andijon, Qo'qon va Rishtonlardir. Ishlab chiqarishning boshqa sohalaridan farqli o'laroq, chinni buyumlar O'zbekistonga boshqa mamlakatlardan keltirilar edi. O'z ishlab chiqarish faqat XX asrning o'rtalarida boshlangan. Bugungi kunda o'zbek chinni eng yaxshilaridan biri hisoblanadi va har qanday tarzda Xitoy chinni buyumlaridan kam emas.

O'zbekiston kulolchilik san'atining eng yaxshi namunalari bilan Toshkentdagi amaliy san'at muzeyida, shuningdek, tarixiy shaharlar – Xiva, Samarqand, Buxoro, Toshkent, Qo'qon shaharlarida tanishishingiz mumkin. O'zbek kulolchiligidagi badiiy uslub uzoq davr davomida shakllanib ayrim tumanlarda idish-tovoqlar turlari va naqshlarining o'ziga xosligi saqlanib kelmoqda . Idishlarga beriladigan naqshlar asosan qalami, chizma yoki xarroji uslubida amalga oshirilgan, ba'zan ular birgalikda ishlatilgan.

Kulolchilik O'zbekistonning hamma joyida uchraydi. Ammo badiiy buyumlar yaratishda eng yirik buyumlar yaratishda eng yirik markazlardan Rishton, G'ijdivon, Sharrisabz, Xiva, Xonqa, Samarqand, Toshkent qadimdan mashhur bo'lgan.

O'rta Osiyo ayniqsa, o'zbeklar va tojiklar yashaydigan joylarda kulolchilik taraqqiy etdi.

XX-asrning 20-yillaridan kulolar mexnatini tashkil etishga e'tibor berildi. Toshkentda tajriba kulollik Samarqandda kullollik ustaxonalari ochildi. Hozirgi kunda badiiy bezatish usulli , shakli va tayyorlanish usullariga ko'ra quyidagi kulolchilik maktablari mavjud. Mamlakatimizdagi ko'plab kulolchilik mmlakatlari hozirgi kunga kelib ancha rivoj topdi, bu esa biz usta hunarmandlarning yanada yaxshi hamda katta marralarni egallashimizda sabab bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoev Sh.M. «Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib – intizom va shaxsiy javobgarlik — har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi shart». O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollariga bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. –T.: O'zbekiston, 2017

2. www.zarnews.uz

3. www.lex.uz

4. Hasanov R. Maktablarda tasviriy san'at mashg'ulotlarini takomillashtirish yo'llari. –T.: O'qituvchi, 1986
5. Joseph Shepherd. Realistik Figure Drawing. –Cincinnati, Ohio.: «North Light Books», 1991
6. Masharipova S.A. San'at, arxitektura va shaharsozlik tarixi. –T.: TAQI, 2013
7. Metodo Professionale. Il Figurino di Moda. Milano, 2005.
8. Berdiyev N.Z. Tasviriy san'atdan o'quv postonovkalarini tashkil etishda nazariy materiallardan foydalanish texnologiyalari //Science and Education. – 2022. T. 3. – №. 4. – C. 1499-1507.

